

VÝZNAMNÉ HODNOTY VIDIECKEJ KRAJINY A ICH ÚNOSNÉ VYUŽITIE PRE REKREÁCIU A POZNÁVACIU TURISTIKU – NA PRÍKLADE OBCE PODKONICE

Ingrid BELČÁKOVÁ

Fakulta architektúry Slovenskej technickej univerzity v Bratislave,
Nám. Slobody 19, 812 45 Bratislava, e-mail: belcakova@fa.stuba.sk

Abstract: *According to previously elaborated landscape study, the contribution brings the results of landscape explorations and landscape character assessment of Podkonice study area. Firstly, the natural, cultural and historical characteristics were analysed in order to point out the the potential for recreation and rural tourism in this area. Based on detailed field research, the current status and perceptual characteristics of the territory were analysed, and values and problems were identified. One of main objectives was, to design an optimal spatial configuration and increase the value of rural landscape conditions. Finally, suggestions of revitalisation measures, restorations of historical landscape structures and protection of landscape character were defined.*

Key words: *rural landscape values, recreational potential, landscape character assessment, revitalisation measures, tourism development recommendations*

Úvod

Vidiecka krajina predstavuje významný potenciál prírodných, kultúrnych ale aj historických či tradičných hodnôt, ktoré nachádzame hlavne v harmónii stavieb s okolitou prírodou a krajinou či v symbióze prírodných a človekom vytvorených diel.

Zachovaná biodiverzita na vidieku, kvalita jednotlivých zložiek životného prostredia, poľnohospodárske a lesohospodárske systémy s vysokou prírodnou hodnotou či zachovaná a zlepšená kvalita podzemných a povrchových vôd, poľnohospodárskej pôdy a lesných pozemkov spolu s vyváženou štruktúrou krajiny sú najlepším predpokladom pre oddych a poznávaciu turistiku na vidieku.

V súčasnosti si však uvedomujeme negatívne dôsledky ľudskej činnosti v minulých rokoch vo vidieckom priestore a čoraz väčšiu pozornosť venujeme ochrane krajinných hodnôt v ich krajinnoekologickej, kultúrno-historickej ale aj psychologicko-sociálnej polohe. Vidiecke oblasti stále zápasia s problémami súvisiacimi s odlivom obyvateľstva, nedostatkom vybavenosti a sociálnych služieb alebo tlakom z prebiehajúcich zmien v poľnohospodárstve.

Rozvoj vidieckej turistiky môže pri správnom prístupe prispieť k rozvoju obce pri zachovaní jej rázu a kultúrno-historických hodnôt v zhode s ochranou ekologicky významných segmentov krajiny.

Vyžaduje si to ale komplexný proces zosúladovania prírodného, sociálno-ekonomického a kultúrno-historického potenciálu krajiny s relevantnými priestorovými požiadavkami a sprievodnými opatreniami pre obnovu prirodzených vlastností krajiny.

Cieľom takéhoto snaženia je rozvíjať proces vo vidieckom cestovnom ruchu, kde sa agroturistika s prepojením na ekoagroturistiku stáva jedným z kľúčových faktorov rozvoja spolu s podporou využitia miestnych energetických zdrojov pre služby cestovného ruchu i potreby obyvateľstva.

Použité metódy

Metodický postup vychádza z princípov krajinného plánovania, integrovaného manažmentu krajiny, ochrany krajinného rázu resp. charakteristického vzhľadu krajiny a zachovania historických krajinných štruktúr z nasledovných štandardných postupov:

- metodika hodnotenia krajiny, krajinného plánovania a integrovaného manažmentu krajiny (Izakovičová, Miklós, 2008; Izakovičová, 2005; Sklenička, 1999; Štefunková, Dobrovodská, 1998)
- metodika hodnotenia vizuálnej exponovanosti, identifikácie a hodnotenia charakteristického vzhľadu krajiny (Jančura, 2000; Jančura a kol., 2005; Lipský 2005; Vorel a kol., 2004)
- metódy identifikácie a hodnotenia historických krajinných štruktúr (Bradley a kol., 2004; Clark a kol., 2004)

Pre dosiahnutie vyššie uvedeného cieľa sme zvolili postup nasledovných krokov (Belčáková, 2010):

- 1) Krajinárske prieskumy a rozboru primárnej, sekundárnej a terciárnej krajinej štruktúry na základe podkladov o území a terénneho prieskumu.
- 2) Identifikácia významných krajinných hodnôt a problémov riešeného územia.
- 3) Definovanie potenciálu riešeného územia pre vidiecku poznávaciu turistiku a rekreáciu.
- 4) Návrhy smerujúce k optimálnemu usporiadaniu krajinných prvkov, ochrane krajinného rázu, zachovania historických krajinných štruktúr a rozvoju rekreácie a cestovného ruchu v riešenom území.

Výsledky

1. Charakteristika riešeného územia

Riešeným územím je obec Podkonice predstavujúca typickú koncovú podhorskú dedinu, ktorá sa rozprestiera na úpätí južných svahov Nízkych Tatier, v Banskobystrickej kotline, pod vrchom Vysoká (987,6 m n. m.). Stred obce sa nachádza v nadmorskej výške 529 m n. m., katastrálne územie 500 až 1330 m n. m. Je súčasťou stredoslovenského horského

regiónu ľudovej kultúry a združenia ôsmich obcí (Baláže, Kynceľová, Nemce, Podkonice, Priehod, Selce, Slovenská Ľupča a Špania Dolina), ktoré spolu tvoria mikroregión Pod Panským dielom, ktorý vznikol v marci 2000. Spoločným cieľom obcí mikroregiónu je partnerstvo a spolupráca v oblasti cestovného ruchu, riešenie otázok zamestnanosti, občianskej vybavenosti, riešenia problémov životného prostredia a zachovania ľudových a miestnych tradícií.

Obr. 1: Pohľad na Podkonice v roku 1956

Zdroj: Obecný úrad Podkonice

2. Analýza primárnej, sekundárnej a terciárnej krajinnej štruktúry na základe podkladov o území a terénneho prieskumu

2.1. Primárna štruktúra krajiny

Z hľadiska vertikálnej členitosti sa južná časť katastrálneho územia nachádza na rozhraní aluviálnej nivy Hrona a silne členitého predhoria Starohorských vrchov s nadmorskou výškou okolo 500 – 600 m n. m., stred obce má povrchový ráz vrchoviny (okolo 1000 m n. m.) a severnú časť tvorí hornatina s nadmorskou výškou nad 1000 m n. m). Členitosť a zložitosť reliéfu vyplýva z pestrej geologickej stavby, pahorkatinnú časť tvoria najmä paleogénne zlepence, na svahoch Nízkyh Tatier dominujú najmä dolomity, slienité vápence, kremence a i.

Hydrologicky patrí katastrálne územie obce do stredohorskej oblasti a spadá do povodia rieky Hron. Územie odvodňuje niekoľko menších nestálych tokov s nepravidelným režimom odtoku výrazne závislým od množstva zrážok (snehovo-dažďový režim odtoku). Medzi najvýznamnejšie patrí potok Ľubica (v západnej časti katastra), Moštenický (v západnej časti katastra) a Uhliarsky (v severnej časti katastra). V obci sa nachádza množstvo prameňov, z ktorých najdôležitejšie sú Medzikonice a Ľupčica, ktoré zásobujú obec pitnou vodou.

Prevažuje lesná pôda, poľnohospodárska pôda nie je veľmi úrodná (väčšinou rendziny, kambizeme, pseudogleje a podzoly), nevyskytuje sa poľnohospodárska pôda osobitne chránená (1. až 4. triedy BPEJ) V riešenom území sa podľa Geobotanickej mapy Slovenska (Michalko a kol., 1986) vyskytujú viaceré typy potenciálnych vegetačno-rekonštrukčných jednotiek reprezentované karpatskými dubovo-hrabovými lesmi, nártzníkovými dubovými lesmi, bukovými a jedľovo-bukovými lesmi, bukovými lesmi v

horských polohách, jedľovými a jedľovo-smrekovými lesmi a jelšovými lesmi na nivách podhorských a horských vodných tokov.

Podnebie Podkoníc je mierne so znakmi severného mierneho pásma s výrazným vplyvom podhorských poveternostných podmienok.

2.2. Sekundárna krajinná štruktúra – historický vývoj územia, krajnotvorné činnosti a súčasná krajinná štruktúra

Výstavbu obce a jej tvar pôvodne určovala poloha v plytkej kotlině, cez ktorú preteká potok. Okolo neho stavali kedysi predkovia dnešných Podkoničanov prvé drevenice v riedkych radoch. Prázdne priestory medzi domami sa časom zaplňali, a vznikali súvislé rady.

Obec tvorí skupinu dedín tzv. banskobystričského salašnickeho typu. Vzhľadom na geografický charakter kraja a na osídlenie má ako krajnotvorná činnosť významnú úlohu lesníctvo, poľnohospodárstvo, chov dobytka, salašníctvo a pastierska tradícia. V tejto oblasti boli pastevnými plochami trvalo trávne plochy. Z trávnatých plôch slúžili na pasenie hospodárskych zvierat predovšetkým pasienky a v menšej miere lúky. So salašníctvom v tejto oblasti súvisí aj tradičná výroba salašnickeho riadu: zvoncov, fujár a črpákov.

Porovnávaním mapových podkladov z leteckého mapovania (1949) a súčasnej ortofotomapy boli sledované hlavne zmeny v zalesnení krajiny a štruktúre poľnohospodárskej pôdy. V minulosti boli pozemky členené na malé parcely a tvorili charakteristickú mozaiku so špecifickým líniovým, miestami vejárovitým usporiadaním. Na základe tohto porovnania je možné konštatovať, že odlesňovanie v tejto časti vôbec neprebehlo, čo je viditeľné na porovnaní najmä lyžiarskeho strediska Pleše. Táto oblasť sa časom pôsobením prirodzenej sukcesie zalesnila a tým sa čiastočne zmenšila odlesnená plocha, ktorá dnes patrí k rizikovým oblastiam ohrozených vodnou eróziou.

Z historických prameňov je známe, že v minulosti bola poľnohospodárska pôda značne rozčlenená, čo súviselo so spôsobom obhospodarovania. Z porovnania historickej a súčasnej ortofotomapy je zrejmé, že územie okolia obce Podkonice prešlo kolektívizáciou v 50tych rokoch minulého storočia. Je jasne viditeľný úbytok drobných poličok, ktoré nepresahovali šírku 10 metrov a na niektorých miestach ich scelenie do veľkoblukových polí. Historické krajinné štruktúry sú dochované hlavne v podobe drevinovej vegetácie a stretneme sa aj s drobnou drážbou pôdy, ktorej štruktúra parciel zodpovedá stavu z roku 1949.

Najväčšiu časť územia katastra obce Podkonice tvoria lesy a nelesná stromová vegetácia v jeho stredných a najvyšších polohách. V nižších polohách sa nachádza poľnohospodárska pôda, ktorá sa viaže na okolie sídla (viď tab. 1). Polia sú väčšinou veľkoblukového charakteru, ale zachovalo sa aj zopár pôvodných úzkych záhumienkov.

Na svahoch vo vyšších polohách sa striedajú lúky, pasienky, remízky, medze s lesným masívom. Nelesná drevinová vegetácia sa vyskytuje sa vo forme plošnej súvislej, rozptýlenej alebo líniovej nelesnej drevinovej vegetácie (NDV).

Tab. 1: Prehľad SKŠ v obci Podkonice

Zastavané plochy	38,2242 ha
Vodné toky	0,4808 ha
Orná pôda	140,1016 ha
Záhrady	14,4889 ha
Lúky, TTP, pasienky	890,9708 ha
Výmera lesov	1 718,6115 ha
Ostatné plochy	44,6749 ha
Spolu	2 847,5527 ha

Zdroj: GKÚ Bratislava

2.3. Terciárna krajinná štruktúra

Katastrálne územie Podkoníc je súčasťou Nízkych Tatier (Fatransko-tatranská oblasť), v obci sa nachádza 263 ha NP Nízke Tatry, chránené územie PR Štrosy a PR Barania hlava a zaujímavé prírodné útvary Peniažky a Vysoká. Na väčšine územia katastra obce sa nachádza chránené vtáčie územie a územie európskeho významu. Ďalšou prírodnou zaujímavosťou je CHA Brvnište, ktorý sa nachádza v tesnej blízkosti katastra z juhovýchodnej strany a z menšej časti do neho zasahuje. V rámci katastra sa vyskytujú aj prvky ÚSES (prvky územného systému ekologickej stability). Regionálny biokoridor vedie naprieč katastrom nad masívom vrchu Vysoká. Prvky ÚSES sú zastúpené aj miestnymi biocentrami a miestnymi biokoridormi, ktoré sa vyskytujú na pozdĺž vodných tokov v území. Správa NAPANT eviduje v tomto území viacero roztrúsených genofondových plôch s celkovou výmerou cca 80 ha. Ide najmä o zachovalé lúčne, xerothermné alebo mokradné spoločenstvá s výskytom chránených druhov flóry a fauny.

V katastri obce sa nachádza aj niekoľko kultúrnych pamiatok, ktoré sú turisticky viac alebo menej známe (napr. vysunutá expozícia Literárneho hudobného múzea (LHM) ŠVK v Banskej Bystrici, nachádzajúca sa v priestoroch Obecného úradu, slovenské lyžiarske múzeum, pamätná tabuľa venovaná obetiam SNP pod vrchom Vysoká). Najznámejšou kultúrnou pamiatkou na východných hraniciach katastra je pamätník Kalište. Významné sú aj archeologické lokality z doby rímskej (1. až 4. stor. n. l.)

Spomedzi sakrálnych stavieb je potrebné spomenúť rímskokatolícky kostol z roku 1813 – 1819, postavený v klasicistickom duchu, kaplnku pri vstupe do obce od sídla Slovenská Ľupča.

Obec je súčasťou stredoslovenského horského regiónu ľudovej kultúry (variant stredoslovenského typu ľudového odevu zvolensko-detviansky) a patrí do skupiny dedín banskobystrického salašníckeho typu. So salašníctvom súvisí výroba salašníckeho riadu: zvoncov, fujár a črpkov.

2.4. Percepčná charakteristika územia

Estetické vlastnosti krajiny obce a jej vnímanie boli posudzované na základe hodnotenia charakteru krajinej scény z významných miest s typickými výhľadmi, definovaním pohľadových horizontov a pohľadových dominánt. Nad digitálnym terénom reliéfu boli uskutočnené analýzy vizuálnej exponovanosti.

Otvorená krajina riešeného územia obce Podkonice je charakteristická zvlneným podhorským až horským reliéfom, na juhu lemovaná rovinou Hronskej nivy s veľkým dosahom viditeľnosti a prehľadnosti priestoru. Z hľadiska krajinej kompozície je významná sprievodná zeleň komunikácií a poľných ciest. Sprievodné a líniové zelene majú okrem kompozičnej funkcie (vyznačujú nástupy do obce a sústreďujú pohľadové vnemy na samotné sídlo). Pri návrhu rozvojových zámerov je potrebné v maximálnej miere rešpektovať existujúcu prírodnú scenériu – zachovať plochy lesov a trvalo trávnych porastov, zachovať existujúcu rozlohu a dĺžku medzí, remízok, vetrolamov, solitérnych stromov a iných typov nelesnej zelene v poľnohospodárskej krajine, prípadne doplniť charakter poľnohospodárskej krajiny líniovou zeleňou. Pri takejto otvorenej krajinej scéne je mimoriadne dôležité dbať na ochranu pohľadových horizontov a pohľadových dominánt (kultúrnych aj prírodných).

3. Charakteristický vzhľad krajiny

Na základe analýz krajinej štruktúry a percepčných charakteristík krajiny riešeného územia bola spracované hodnotenie charakteristického vzhľadu krajiny (viď tab. 2).

4. Hodnoty a problémy riešeného územia

Obec má zachovaný charakter koncovej vidieckej podhorskej obce so širokým prírodným zázemím. Rozvoj rekreácie a cestovného ruchu sa opiera hlavne o vidiecku kultúru a spoznávanie prírody. Celkové prírodné bohatstvo s lesmi, lúkami a pasienkami, veľkými plochami lesov na rekreáciu a dostatočným množstvom zelene v intraviláne znamenajú značný potenciál pre turistiku a cykloturistiku, zjazdové lyžovanie, beh na lyžiach, pobytovú turistiku, agroturistiku.

Kataster obce Podkonice má veľký potenciál a to najmä v turizme a v kultúrnych hodnotách, ktoré sú však nie sú turistom prístupné alebo sú len málo dostupné. Zaujímavým areálom je pre turistov lyžiarske stredisko Pleše v nadmorskej výške 860 m n. m., ktoré sa rozprestiera priamo nad obcou Podkonice a niekoľko menších chat roztrúsených v celom katastri. Ďalším prírodne zaujímavým miestom je vyvieracia

minerálneho prameňa, neďaleko prameňa potoka Ľupčica. Zaznamenaný je jeden náučný chodník. Množstvo trás však nie je dostačujúce, ich umiestnenie a vzájomné prepojenie nie je natoľko spracované, aby obsiahli oblasť celého katastra.

Problémy riešeného územia reprezentujú hlavne prvky, ktoré svojou prítomnosťou negatívne ovplyvňujú pohľad na krajinu, jej krajinný ráz a obraz. Problémovými prvkami sú najmä poľnohospodárske a priemyselné areály (areál ČOV). Ich súčasťou sú ochranné pásma, ktoré majú svoje špecifické požiadavky na úpravu, prevádzku a technické parametre. Problémom sú tiež vedenia VVN, ktoré narúšajú nielen pohľad na krajinu, ale kvôli svojim ochranným pásmam zasahujú aj do lesných porastov a tiež vodná a veterná erózia.

Tab. 2: Znaky krajinného rázu obce Podkonice a okolia

znaky krajinného rázu	identifikovaný znak a hodnota	klasifikácia identifikovaných znakov			
		podľa prejavu: pozitívny neutrálny negatívny	podľa významu: zásadný spoluurčujúci doplňujúci	podľa frekvencie výskytu : unikátny relatívne vzácny bežný	podľa hodnoty: jedinečný význačný bežný
znaky prírodných charakteristík	riečna niva Hronu	pozitívny	doplňujúci	relatívne vzácny	význačný
	NDV - sprevodná vegetácia vodných tokov	pozitívny	spoluurčujúci	bežný	význačný
	lesy	pozitívny	zásadný	relatívne vzácny	význačný
znaky kultúrnych charakteristík	land use - orná pôda makroštruktúry	neutrálny až negatívny	spoluurčujúci	bežný	bežný
	land use - TTP makroštruktúry	neutrálny	spoluurčujúci	bežný	význačný
	land use - drobná držba mikroštruktúry	pozitívny	zásadný	relatívne vzácny	jedinečný
	land use - sídlo	pozitívny	spoluurčujúci	bežný	bežný
	agrárne HKŠ	neutrálny	zásadný	bežný	jedinečný
znaky percepčných charakteristík	otvorená krajinná scéna	pozitívny	zásadný	bežný	bežný
	atraktívny výhľad z územia	pozitívny	doplňujúci	bežný	bežný
	pohľadové horizonty	pozitívny	spoluurčujúci	bežný	význačný
	vizuálne exponovaný priestor HKŠ	neutrálny	zásadný	unikátny	jedinečný
	prírodné pohľadové dominanty	pozitívny	zásadný	relatívne vzácny	význačný
	kultúrne pohľadové dominanty	pozitívny	zásadný	unikátny	význačný
	vonkajší prejav sídla	pozitívny	spoluurčujúci	bežný	význačný

Zdroj: GKÚ Bratislava

Syntézou údajov o erózii aktuálnej, potenciálnej a súčasnom stave vegetačného krytu, sme v danom území vyčlenili plochy, na ktorých je nutné realizovať protierózne opatrenia, aby sa zvýšil ich protierózny potenciál, prípadne aby sme eliminovali vplyv aktuálnej erózie.

5. Návrhy optimálneho usporiadania krajinných prvkov a rozvoja vidieckej rekreácie a turistiky

Návrhy vychádzajúce z vyššie uvedených poznatkov o krajinnom systéme, možnostiach a problémov riešeného územia sa zameriavajú na vytvorenie podmienok pre rozvoj vidieckej pobytovej rekreácie s možnosťou poznávacieho, kultúrneho a športového turizmu doplnené návrhmi pre revitalizáciu krajiny:

Pre optimálnu priestorovú štruktúru krajiny na základe potreby riešenia hlavných problémov územia smerujú nasledovné návrhy:

- protierózne opatrenia spolu s obnovou charakteristického vzhľadu krajiny (prostredníctvom krajinej zelene protieróznymi pásmi zloženými z bylinných a drevinných porastov, aj ako súčasť ekologickej siete v krajine, niekde majú vegetačné pásy smerovanie ako pozemky v minulosti);
- obnova a manažment TTP, lúky a pasienky veľmi využívané hlavne pri družstve, navrhované racionálne využívanie všetkých TTP, pri revitalizácii pasienkov treba usmerňovať výrub krov s stromov, lúčno-pasienkový systém, usmernené spásanie.

Pre rozvoj poznávacieho turizmu a vidieckej rekreácie je potrebné:

- obnova zelene sakrálnych objektov vhodným vegetačným dotvorením ich okolia;
- úprava verejných plôch a verejnej zelene;
- druhovo zjednotiť vysádzané dreviny vo verejných priestoroch;
- doplniť izolačnú zeleň okolo areálov, v ktorých je sústredený chov živočíšnej výroby;
- návrh začlenenia športovísk do obrazu sídla;
- návrh rekreačných trás zameraný na spoznávanie prírodných, kultúrnych a historických hodnôt, vybavenosti pre rekreáciu a turistiku, informačné panely (návrh rekreačných trás nadväzuje na súčasnú turistickú, cyklistickú a bežkársku sieť trás, rozširuje ju a niekde upravuje jej vedenie a ponúka nový rekreačno-náučný program, nové turistické chodníky spájajú najzaujímavejšie miesta katastra obce Podkonice).

K ochrane krajinného rázu smerujú nasledovné doporučená:

- zabezpečiť ochranu historických krajinných štruktúr a lokalít s drobnou drážbou pôdy;
- neumiestňovať v území nové dominanty v zmysle ochrany vonkajšieho obrazu sídla, ochrana pohľadových horizontov pred novou zástavbou;
- zvýšiť diverzitu krajinej scény po sceľovaní poľnohospodárskej pôdy vegetačnými úpravami;
- obnova historickej NDV vyplývajúca z typov oráčin keďže dochádza k zarastaniu a zanikaniu viditeľných hraníc, doplnenie rozptýlenej zelene (stromoradiá, solitér a skupin);

- návrh sprievodnej vegetácie komunikácií medzernatým stromoradiám z domácich druhov drevín;
- návrh odclonenia negatívnych pohľadových dominánt predsadbou zelene alebo izolačnou zeleňou (poľnohospodárske družstvo, rodinné domy).

Záver

Celkové prírodné bohatstvo s lesmi, lúkami a pasienkami, veľkými plochami lesov na rekreáciu a dostatočným množstvom zelene v intraviláne znamenajú značný potenciál pre rozvoj cestovného ruchu riešeného územia. Zároveň však predstavujú riziko narušenia vzácnych ekosystémov katastra keďže obec nemá spracovaný krajinný plán a tiež aj územný plán. Rozvoj turistických aktivít len na základe spracovaného Programu hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce bez ich dôslednej lokalizácie znamená reálne riziko. Nekontrolovateľný a environmentálne neprijateľný rozvoj rekreačných aktivít v obci by mohol viesť k narušeniu hodnôt jej prírodného a kultúrneho bohatstva.

Preto by bolo potrebné vypracovať príslušnú dokumentáciu formou participatívneho plánovania s cieľom rozvoja vidieckej rekreácie a turistiky na základe krajinné-ekologických a krajinnéarchitektonických návrhov. Vhodnou formou by boli aj *stretnutia s občanmi pre naplnenie princípu participatívneho plánovania a stretnutia so starostami so širšieho zázemia za účelom lepšej koordinácie krajinných plánov a plánov rozvoja rekreácie a turistiky v celom mikroregióne.*

PodĎakovanie

Príspevok vznikol za podpory projektu Interreg IVC „Euroscapes – Green management plans for European urban and peri-urban Landscapes“.

Literatúra

BELČÁKOVÁ, I., 2010: Významné krajinné prvky obce Podkonice a ich únosné rekreačné využitie. Krajínárska štúdia (Program obnovy dediny), Bratislava, 40 pp.

BRADLEY, A., BUCHLI, V., FAIRCLOUGH, G., HICKS, D., MILLER, J., SCHOFIELD, J., 2004: Change and Creation: historic landscape character 1950 – 2000. London: English Heritage.

CLARK, J., DARLINGTON, J., FAIRCLOUGH G., 2004: Using Historic Landscape Characterisation. London: English Heritage.

IZAKOVIČOVÁ, Z., MIKLÓS, L., 2008: Ochrana kultúrnej krajiny na báze reprezentatívnych geoekosystémov. In: Smolenická výzva IV, Kultúrna krajina ako objekt výskumu v oblasti trvalo udržateľného zdroja: zborník príspevkov. Bratislava: Ústav krajinnej ekológie SAV, p. 11 – 23.

IZAKOVIČOVÁ, Z. 2005. Integrovaný manažment krajiny – príklad implementácie na lokálnej úrovni. In: Acta Environmentalica Universitatis Comenianae. roč. 13, č. 1, p. 47 – 58.

JANČURA, P., 2000: Identifikácia krajinného obrazu a krajinného rázu. In: Aktuálne problémy záhradnej a krajinej tvorby. Nitra: Vyd. SPU, p. 78 – 79., ISBN 80-7137-749-X

JANČURA, P. a kol., 2010: Metodika identifikácie a hodnotenia charakteristického zvláštnosti krajiny. In: Vestník MŽP SR, roč. 18, č. 1b., p. 2 – 51., ISBN 1335-1567

LIPSKÝ, Z., 2005: Chápání a hodnocení krajinného rázu v ELCAI. In: Krajinný ráz- jeho vnímání a hodnocení v evropském kontextu. Sborník ekologie krajiny. 1 Česká společnost pro krajinnou ekologii, regionální organizace CZ-IALE, Brno.

SKLENIČKA, P., 1999: Ochrana a tvorba estetických hodnôt v procese pozemkových úprav. In: Krajina, človek, kultúra. Banská Bystrica: SAŽP, p. 164 – 169.

ŠTEFUNKOVÁ, D., DOBROVODSKÁ, M., 1998: Kultúrno-historické zdroje Slovenska a ich význam pre trvalo udržateľný rozvoj. In: Izakovičová, Z., Kozová, M., Paudišová, E., (eds). Implementácia trvalo udržateľného rozvoja. ÚKE SAV pre SNK SCOPE, Bratislava, p. 104 –111.

VOREL, I., BUKÁČEK, R., MATĚJKA, P., CULEK, M., SKLENIČKA, P., 2004: Metodický postup posouzení vlivu navrhované stavby, činnosti nebo změny využití území na krajinný ráz. Praha: ČVUT, 2004 a 2006, 22 pp., ISBN 80-903206-3-5